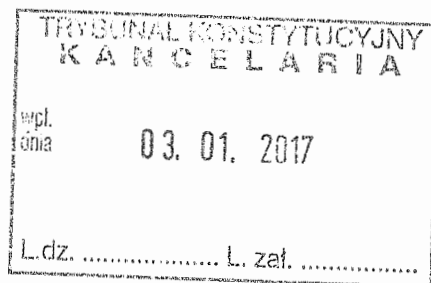




Warszawa, dnia 3. 01. 2017 r.

**PK VIII TK 134.2016
(SK 27/16)**



TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

W związku ze skargą konstytucyjną D K. o stwierdzenie, że przepisy art. 126 § 1 w związku z art. 126 § 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.) są niezgodne z art. 64 ust. 1, 2 i 3 Konstytucji RP w zakresie, w jakim uniemożliwiają skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności korzystanie z przysługującego mu prawa własności zgodnie ze swoją wolą, tj. nie pozwalają mu na korzystanie ze zgromadzonych środków finansowych, w tym na przeznaczenie tych środków na spłatę grzywny

– na podstawie art. 42 pkt 7 i art. 63 ust. 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U., poz. 2072) w związku z art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 13 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz ustawę o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (Dz. U., poz. 2074) –

przedstawiam następujące stanowisko:

postępowanie podlega umorzeniu na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U., poz. 2072) w związku z art. 9 ust. 1

ustawy z dnia 13 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz ustawę o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (Dz. U., poz. 2074).

UZASADNIENIE

D. K. (dalej: Skarżący) wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego ze skargą konstytucyjną przytoczoną na wstępie niniejszego stanowiska. Skarga ta wniesiona została na tle następującego stanu faktycznego i prawnego.

Pismem z dnia listopada 2015 r. skazany D. K. zwrócił się do Dyrektora Aresztu Śledczego o dokonanie z należących do niego środków pieniężnych, gromadzonych w trybie art. 126 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.; dalej: KKW), przelewu kwoty zł tytułem spłaty grzywny orzeczonej wobec niego wyrokiem Sądu Rejonowego w L. .

Pismem z dnia listopada 2015 r. Dyrektor Aresztu Śledczego odmówił uwzględnienia wniosku Skarżącego. Powołując się na art. 126 § 10 KKW, stwierdził, że przelew nie może być zrealizowany, albowiem brak jest prawomocnego orzeczenia o zamianie grzywny orzeczonej przez Sąd Rejonowy w L. na zastępczą karę pozbawienia wolności lub aresztu.

Pismem z dnia listopada 2015 r. D. K. wniósł do Sądu Okręgowego w W. zażalenie na decyzję Dyrektora. Podniósł m.in., że aczkolwiek zaskarżona decyzja jest zgodna z art. 126 § 10 KKW, to jednak narusza ona konstytucyjne (a także zagwarantowane w ratyfikowanych umowach międzynarodowych) zasadnicze prawo Skarżącego do władania swoim mieniem.

Postanowieniem z dnia grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w W. Wydział Penitencjarny i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych

utrzymał zaskarżoną decyzję w mocy. W uzasadnieniu Sąd wskazał, że decyzja ta została wydana w oparciu o przepisy obowiązującej ustawy, tj. art. 126 KKW, który reguluje zasady dysponowania przez skazanych zgromadzonymi środkami finansowymi. Celem tego przepisu jest, aby skazani mogli dysponować tymi środkami po opuszczeniu zakładu karnego, a także – w przypadku zamiany grzywny na karę zastępczą – opuścić jednostkę penitencjarną bez odbywania dodatkowej kary izolacyjnej.

Po wyczerpaniu drogi prawnej Skarżący wniósł skargę konstytucyjną, której *petitum* sformułował w sposób przytoczony na wstępie niniejszego stanowiska.

Skarżący zakwestionował konstytucyjność art. 126 § 1 KKW, który reguluje instytucję „żelaznej kasy”¹. Stanowi on, że ze środków pieniężnych otrzymanych przez skazanego – z wyjątkiem środków, o których mowa w art. 113 § 6 pkt 1-3 KKW (tj. zapomóg przyznanych skazanemu przez dyrektora zakładu karnego, środków przyznanych mu ze zbiórek charytatywnych prowadzonych wśród skazanych oraz środków wpłaconych na poczet grzywny zamienionej na zastępczą karę pozbawienia wolności lub aresztu) – środki do wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników gromadzi się² i zachowuje do przekazania skazanemu w chwili jego zwolnienia z zakładu karnego, z przeznaczeniem na przejazd do miejsca zamieszkania i na

¹ W kwestii instytucji „żelaznej kasy” w polskim porządku prawnym i jej zgodności ze standardami prawnymi Rady Europy por. np. J. Potulski, [w:] J. Lachowski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 487. Nadmienić należy, że instytucja ta jest znana także w państwach o ugruntowanej tradycji demokratycznego państwa prawnego. Np. we Francji występuje ona jako tzw. *pécule libérable* (<http://penitenciaire.org/183-argent-personne-detenu>, dostęp: 12/12/2016).

² Z art. 126 § 2 i 3 KKW wynika, że gromadzeniu podlega: 1) 50% kwoty zdeponowanej przez skazanego przy przyjęciu do zakładu karnego (jednak nie więcej niż kwota odpowiadająca wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników), a także – po potrąceniu należności dochodzonych w postępowaniu egzekucyjnym – 2) 50% z przypadającego skazanemu miesięcznie wynagrodzenia za pracę po odliczeniu zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych oraz 3) 50% każdego z wpływów pieniężnych skazanego niewymienionych w pkt 1 i 2 (jednak w każdym z tych dwóch wypadków nie więcej niż 4% kwoty odpowiadającej wysokości takiego przeciętnego wynagrodzenia). Z kolei przepisy art. 126 § 4-9 KKW przewidują, że środki w „żelaznej kasie” są przechowywane na oprocentowanych rachunkach bankowych, przekazywane na rachunek zakładu karnego, w którym skazany aktualnie przebywa, oraz uzupełniane w razie wzrostu przeciętnego wynagrodzenia.

utrzymanie. Stanowi on również, że ze środków zgromadzonych w „żelaznej kasie” nie prowadzi się egzekucji.

Z kolei art. 126 § 10 KKW reguluje kwestię przekazywania środków zgromadzonych w „żelaznej kasie” na spłatę grzywny. Stanowi on mianowicie, że na wniosek skazanego środki te przekazuje się na spłatę grzywny, ale tylko takiej, która została zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności lub aresztu.

W ocenie Skarżącego, zawarta w obu powołanych przepisach regulacja ogranicza uprawnienie skazanego do dysponowania środkami pieniężnymi, które stanowią jego własność, a które zostały zgromadzone w „żelaznej kasie”. W szczególności skazany nie może, od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U., poz. 396), przekazać tych środków na wybrany rachunek bankowy lub książeczkę oszczędnościową. Tymczasem prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia – określone w art. 64 ust. 1, 2 i 3 Konstytucji – podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej, co oznacza, że obejmują również osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Nakaz ochrony własności oraz innych praw majątkowych zawartych w Konstytucji nakłada określone obowiązki na ustawodawcę, przy czym chodzi przede wszystkim o pozytywny obowiązek stanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej takim prawom oraz o negatywny obowiązek ustawodawcy powstrzymywania się od wprowadzania takich regulacji, które owe prawa mogłyby pozbawiać ochrony prawnej lub też ochronę tę ograniczać. W sytuacji, w której skazanemu, dysponującemu środkami finansowymi, uniemożliwia się przekazanie ich części na poczet spłaty grzywny nałożonej orzeczeniem sądowym, dochodzi do naruszenia istoty (zniweczenia) prawa własności określonej w przywołanych przepisach Konstytucji, albowiem uniemożliwia się rzeczywiste rozporządzanie tymi środkami i kontrolę nad nimi.

Odnosząc się do kwestii dopuszczalności skargi, przypomnieć należy w pierwszej kolejności, że – w myśl art. 79 ust. 1 Konstytucji – skarga konstytucyjna może być wniesiona do Trybunału Konstytucyjnego dopiero wtedy, gdy na podstawie zaskarżonej ustawy lub innego aktu normatywnego sąd lub organ administracji publicznej orzeknie ostatecznie o konstytucyjnych wolnościach lub prawach albo obowiązkach skarżącego. Skarga konstytucyjna nie jest abstrakcyjnym środkiem kontroli konstytucyjności, a skarżący nie może zakwestionować konstytucyjności aktu normatywnego w oderwaniu od indywidualnej sprawy, w której na mocy konkretnego aktu stosowania prawa doszło do naruszenia jego wolności lub praw albo obowiązków określonych w Konstytucji. Stąd też istnieje nie tylko konieczność wyczerpania wszystkich przysługujących skarżącemu środków ochrony prawnej, przede wszystkim normalnego toku instancyjnego, ale także konieczność istnienia osobistego (subiektywnego) i aktualnego interesu prawnego skarżącego w merytorycznym rozstrzygnięciu skargi konstytucyjnej. Zaskarżony przepis winien stanowić podstawę prawną ostatecznego orzeczenia, z wydaniem którego skarżący wiąże naruszenie przysługujących mu wolności i praw. Art. 79 Konstytucji nie gwarantuje bowiem możliwości kwestionowania każdego przepisu kształtującego sytuację prawną skarżącego, ale jedynie takiego, który stanowił podstawę normatywną orzeczenia. Oznacza to, że musi istnieć związek między normą będącą przedmiotem kontroli a prawną podstawą ostatecznego orzeczenia. Zarzut niekonstytucyjności może dotyczyć zarówno przepisów wskazanych wprost w sentencji ostatecznego orzeczenia, jak i przepisów wprowadzone niepowołanych w sentencji, ale wynikających z treści uzasadnienia takiego orzeczenia. Co więcej, przyjmuje się niekiedy, że skarżący może także kwestionować przepisy stanowiące „wynik rekonstrukcji rozumowania organu” orzekającego w jego sprawie. W odniesieniu do tej ostatniej kategorii przepisów musi jednak istnieć szczególny związek między ich treścią a ostatecznym orzeczeniem (*vide* – postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 lipca

2005 r., sygn. akt SK 25/03, OTK ZU nr 7/A/2005, poz. 83 oraz z dnia 14 stycznia 2014 r., sygn. akt SK 54/12, OTK ZU nr 1/A/2014, poz. 7).

W stanie faktycznym stanowiącym tło przedstawionej Trybunałowi sprawy Skarżący domagał się wypłacenia środków z „żelaznej kasy” na konkretny cel, tj. na spłatę grzywny orzeczonej przez Sąd Rejonowy w L . Dyrektor Aresztu Śledczego odmówił wypłacenia środków, powołując się na art. 126 § 10 KKW, albowiem stwierdził, że nie została zrealizowana określona w tym przepisie przesłanka do ich wypłacenia, tj. że zasądzona grzywna nie została zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności lub aresztu. Sąd Okręgowy w W utrzymał w mocy decyzję Dyrektora, powołując się ogólnie na art. 126 KKW i stwierdzając, że ustawowe przesłanki do wypłacenia środków nie zostały zrealizowane. Tym samym uznać należy, że bezpośrednią podstawą ostatecznego orzeczenia w sprawie Skarżącego był art. 126 § 10 KKW, zastosowanie którego uniemożliwiło wypłatę środków z „żelaznej kasy”, o której mowa w § 1 tego artykułu. Ostatecznie zatem sytuacja prawna Skarżącego ukształtowana została przez normę zrekonstruowaną na podstawie art. 126 § 10 KKW w związku z ust. 1 tego artykułu, a nie – jak wskazano w *petitum* skargi – art. 126 § 1 KKW w związku z § 10 tego artykułu.

Ponadto zauważyć należy, że Skarżący nie domaga się wyeliminowania z porządku prawnego instytucji „żelaznej kasy” gwarantującej wypłatę skazanemu wszystkich zgromadzonych środków w chwili zwolnienia z zakładu karnego, skoro nie zwrócił się o wypłatę mu w czasie odbywania kary pozbawienia wolności zgromadzonych środków na dowolnie wybrany cel, a jedynie zwrócił się o wypłatę środków pozwalających na spłatę grzywny.

Warunkiem poddania art. 126 § 10 KKW w związku z § 1 tego artykułu konstytucyjnej ocenie jest uprzednie ustalenie znaczenia zawartej w tych przepisach normy.

Z treści art. 126 § 10 KKW wynika, że ustanowiony w nim został wyjątek od zasady wyrażonej w ust. 1 tego artykułu, zgodnie z którą środki zgromadzone w „żelaznej kasie” zachowuje się i przekazuje skazanemu w chwili zwolnienia z zakładu karnego z przeznaczeniem na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie.

Ustanowiony w art. 126 § 10 KKW wyjątek polega na tym, że przewiduje możliwość wypłaty środków z „żelaznej kasy” przed zwolnieniem z zakładu karnego, gdy mają być przeznaczone na spłatę grzywny – jednak jedynie takiej, która została zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę aresztu.

Zauważyć należy, że przesłanki i zasady zamiany kary grzywny na zastępczą karę pozbawienia wolności określa art. 46 KKW. Paragraf pierwszy tego przepisu stanowi, że „[j]eżeli egzekucja grzywny okazała się bezskuteczna lub z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna, sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności, gdy: 1) skazany oświadczy, że nie wyraża zgody na podjęcie pracy społecznie użytecznej zamienionej na podstawie art. 45 albo uchyla się od jej wykonania, lub 2) zamiana grzywny na pracę społecznie użyteczną jest niemożliwa lub niecelowa”. Równocześnie właściwym do zarządzenia wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności jest – zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w art. 3 § 1 KKW – sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji (a więc w analizowanym stanie faktycznym Sąd Rejonowy w L). Jest to zatem sąd inny niż orzekający w niniejszej sprawie sąd penitencjarny (art. 2 pkt 1 i 2, art. 3 § 2 KKW).

Zgodnie z art. 9 § 1 KKW, postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne. Jeżeli tę samą osobę skazano na kilka kar skutkujących pozbawieniem wolności, wykonuje się je w takiej kolejności, w jakiej wpłynęły do wykonania orzeczenia, którymi wymierzono te kary (art. 80 § 1 KKW). Zastępcze kary pozbawienia wolności oraz zastępcze

kary aresztu za nieuiszczoną grzywnę wykonuje się w ostatniej kolejności. Skazany natomiast może się w każdym czasie zwolnić od zastępczej kary pozbawienia wolności przez złożenie kwoty pieniężnej przypadającej jeszcze do uiszczenia tytułem grzywny (art. 47 § 2 KKW), zaś jeżeli grzywna została uiszczona w części, prezes sądu lub upoważniony sędzia zarządza zmniejszenie kary zastępczej w sposób odpowiadający stosunkowi kwoty zapłaconej do wysokości grzywny (art. 47 § 1 KKW).

Ponadto zgodnie z art. 1 § 2 KKW w związku z art. 16 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.; dalej: KPK), organ prowadzący postępowanie powinien w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących na nich obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi.

W świetle przytoczonych uregulowań uznać należy, że rzeczywistym źródłem niemożności uiszczenia przez Skarżącego grzywny ze środków zgromadzonych w „żelaznej kasie” był brak wcześniejszej decyzji Sądu Rejonowego w L o zarządzeniu wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności za nieuiszczoną przez Skarżącego grzywnę. Z dołączonych do skargi dokumentów nie wynika, dlaczego Sąd Rejonowy w L nie orzekł z urzędu o zarządzeniu wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności w stosunku do Skarżącego. W przypadku bowiem wydania przez ten sąd pozytywnego orzeczenia w tym przedmiocie, Dyrektor Aresztu Śledczego byłby – w myśl art. 126 § 10 KKW – zobowiązany do przekazania środków przechowywanych w „żelaznej kasie” Skarżącego na spłatę przedmiotowej grzywny, zaś z chwilą dokonania spłaty prezes lub upoważniony sędzia Sądu Rejonowego w L zobowiązany byłby – zgodnie z art. 47 § 1 KKW – zarządzić zmniejszenie kary zastępczej w sposób odpowiadający stosunkowi kwoty zapłaconej do wysokości grzywny. Innymi

słowy, to brak przewidzianych w ustawie działań zmierzających do realizacji przesłanki umożliwiającej rozporządzenie środkami znajdującymi się w „żelaznej kasie” pozbawił Skarżącego możliwości ich przekazania na spłatę grzywny.

W tym kontekście należy przypomnieć, że do kompetencji Trybunału Konstytucyjnego należy ocena hierarchicznej zgodności aktów prawnych. Trybunał nie może orzekać o stosowaniu prawa czy też w sposób prawnie doniosły oceniać działalności organów państwa, w tym sądów. Trybunał jest bowiem „sądem prawa”, a nie „sądem faktów”. W wypadku skargi konstytucyjnej powoduje to konieczność wykazania, że to zaskarżony przepis, a nie wadliwa praktyka jego stosowania stanowi źródło naruszenia wolności i praw skarżącego. Niedopuszczalna jest więc taka skarga, której zarzuty odnoszą się do sposobu interpretowania prawa lub ustalenia stanu faktycznego przez sądy lub też polegają na wskazaniu okoliczności, które są argumentami ze sfery pozaprawnej (tzw. skarga na stosowanie prawa). Skarga konstytucyjna dotyczy bowiem ochrony takich praw lub wolności konstytucyjnych, których ograniczenie wynika bezpośrednio z ustawy bądź innego aktu normatywnego, a nie z wydania aktu indywidualnego (*vide* – postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 lutego 2012 r., sygn. akt SK 14/09, OTK ZU nr 2/A/2012).

Na marginesie należy zauważyć, że Sąd Rejonowy w L _____ może w każdym czasie zarządzić wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności, co umożliwi Skarżącemu złożenie wniosku do Dyrektora Aresztu Śledczego o przekazanie środków z „żelaznej kasy” na spłatę grzywny. Należy również zauważyć, że organy orzekające w przedmiocie wniosku Skarżącego, tj. Dyrektor Aresztu Śledczego i Sąd Okręgowy w W _____, powinny były (zgodnie z art. 1 § 2 KKW w związku z art. 16 § 2 KPK) pouczyć go o jego

uprawnieniach w tym zakresie – tym bardziej że Skarżący występował bez obrońcy.

Reasumując, ze stanu faktycznego i prawnego sprawy przedłożonej Trybunałowi nie wynika, aby istniał osobisty i aktualny interes prawny Skarżącego w merytorycznym rozstrzygnięciu jego skargi konstytucyjnej oraz aby to zaskarżony przepis – a nie praktyka jego stosowania – stanowił źródło naruszenia wolności i praw Skarżącego.

Z tych wszystkich względów, wnoszę jak na wstępie.

z upoważnienia
Prokuratora Generalnego

Robert Hernand
Zastępca Prokuratora Generalnego